

VARGA KATALIN ÁGNES

**AZ IMRÉDYSTA MILOTAY.
AZ IMRÉDY-KORMÁNY RADIKÁLIS JOBBOLDALI
POLITIKÁJA**

1. Bevezetés

Milotay Istvánt az Imrédy-féle politikai irányvonal elkötelezettjei közé sorolhatjuk. A korabeli sajtó egyik legtekintélyesebb és legtehetségesebb reprezentánsaként a színvonalas Új Magyarországgal, valamint kormányközeli pozíciójával, ezen időszak meghatározó és közvéleményformáló szerepét töltötte be. Milotay és lapja a kormányzati ideológia formálója és közvetítője volt. Imrédy Béla nézeteinek közreadása és magyarázása mellett, Milotayra és újságjára a felgyorsuló belpolitikai reformok alakítójaként is tekinthetünk.

Tanulmányunkban bemutatjuk, hogy hogyan reagált Milotay az Imrédy-kormány lépéseire.

2. Az Imrédy-kormány lépései és Milotay álláspontja

Az 1938. május 14-én a miniszterelnöki pozíciót betöltő Imrédy Béla személye az ellenzék számára a mérsékeltbb politikai irányvonalat, a kormánypárti jobboldal számára viszont garanciát jelentett a gömbösi reformok folytatására. Milotay István írta: *„Európában mindenütt a frontharcos nemzedék került uralomra a jobboldali és nemzeti rendszerekben, s ennek a generációnak tipikus képviselője Imrédy Béla miniszterelnök egész gondolkodásmódjával és politikai koncepciójával.”*¹

A kormányzati jobboldal, Imrédyt ismerve, arra számítottak, hogy betetőzi majd a Gömbös, Darányi fémjelezte nemzetújító programot. Az új kormányfőtől a Darányi által véghezvitt reformpolitika – közjogi kérdések elrendezése, választói reform végleges megalkotása, telepítés elindítása, a zsidókérdés rendezésére tett lépések, a szociálpolitika reformok – folytatását várták. Megtörtént az új kormány bemutatkozása a kor faji, modernizációs eszméi és elvei mentén, a népi, szociális gondolat és reformok jegyében. Imrédy szintén a politikai kon-

¹ Milotay István (1938): A hajnali órák. Új Magyarország, 1938. június 14.

szenzusra törekvés lépéseivel kezdte kormányzását. Egyetértve és eleget téve az általános politikai elvárásnak, tiltó rendeleteket foganatosított a felelőtlennek és felforgatónak tartott nyilas pártokkal szemben. Annál is inkább, mivel egy lehetséges szélsőjobbaldali forradalmi átalakulás megelőzését a felülről irányított átfogó és szerves szociális reformok életbe léptetésével tartotta elkerülhetőnek. *„Ha igaz az, hogy a jobbaldali szélsőségek érvényesülése fenyeget, az egy okkal több, hogy elébe menjünk a nagy átalakulásnak, nem pusztá elfojtással, az erőszak eszközeivel, de gyors, életrevaló reformokkal. Elfojtani, eltiporni a változtatást sürgető szélsőségeket csak annak, vagy azoknak van joguk, akik el vannak rá tökévelve, hogy forradalmi eszközök és forradalmi rázkódtatás nélkül a reformpolitika eszközeivel segítenek a bajokon. Aki tehát revolúció helyett evolúciót akar és tud is csinálni, annak joga van a szélsőségeket félretolni és a hatalom eszközeivel is megfékezni. Aki azonban semmit se akar, aki azt mondja, minden úgy van jól, ahogy van, annak az erőszakos eszközökhöz se az erkölcsi jogosultsága nincs meg, se a politikai ésszerűsége. Az ilyen erőszak, vagy az ilyen erős kéz, még soha sehol nemzetépítő eredményeket nem produkált.”* – írta a korszak vezető jobbaldali újságírója, Milotay István.²

Kormányrendelet tiltotta meg az állami tisztviselők szélsőjobbaldali párti tagságát, majd az intézkedések több szélsőjobbaldali sajtótermék megjelenésének betiltásával, illegális szervezeteik feloszlásával folytatódtak. Nem engedélyezték a nyilas gyűléseket, aminek szigorú hatósági fellépéssel szereztek érvényt. Szálasit pedig a bíróság augusztustól háromévi szabadságvesztésre ítélte.

Milotay ekkoriban kérte ki a hiteles fajvédelem nevében, hogy nyilas szélsőjobbaldaliak őket, igazi jobbaldali nemzetépítőket akár „mellékfajvédőknek”, akár áljobbaldalnak címezzék. Féljobbaldaliságból, gyávaságból és megalkuvásból ugyanis – érvelt Milotay – nem hoztunk volna olyan törvényeket, amelyek a zsidókérdés megoldása érdekében a társadalmi egyensúly helyreállításáról, a nagytőke kötelezéséről honvédelmünk pénzügyi hozzájárulásához, vagy az ipari szeszgyártás monopóliumának állami kézbe vételéről szóltak volna. Úgy vélte, a kisbérleti és gazdaadósságok megváltásáért szóló rendelkezésekkel, és az örökös telepítési követeléssel, és szociális reformokkal kell folytatni a kormányzati intézkedések sorát.

A kielői út utáni kaposvári kormányfői beszéd jól mutatja Imrédy kormányzásának radikális irányba fordulását. Milotay az igazi, felelős radikális jobbaldaliságot a szegedi gondolatban gyökerező kormányzati fajvédelemben látta: *„Mi büszkék vagyunk rá, hogy a magyar génius az ellenforradalommal kezdeményező szerepet játszott a modern nacionalizmusok történetében. Igen, mi büszkék vagyunk Szegedre, Prohászka Ottokárra, Gömbös Gyulára, Wolff Károlyra, és*

2 Milotay István (1938): Húsz év után. Új Magyarország, 1938. február 13.

*büszkék vagyunk arra, hogy már gyermekfövel odaálltunk azok alá a zászlók alá, amelyeket a külföldi nacionalista irodalom is dicsfénnyel vesz ma már körül. [...] Meg fogjuk mutatni, hogy a szélsőjobboldaliságot nem sajátíthatja ki magának semmiféle politikai közkereseti társaság a mi beleegyezésünk nélkül. Meg fogjuk mutatni, hogy vannak a szélsőjobboldalon ifjak, akik nem szakadtak el Prohászka, Gömbös, Wolff Károly hagyatékától, tehát lelkileg egyek velünk, még ha egy évtized választ is el tőlük minket. Könnyörtelenül bebizonyítjuk, hogy az igazi magyar fiataltság, vallja magát bárminő szélsőjobboldalinak, lelkileg ugyanabba a gondolkörbe tartozik, amibe mi.*³

Rövid időn belül sor került az Imrédy-kormány reformprogramjának, az állami szociális és jóléti politikának a meghirdetésére, majd felgyorsult annak gyakorlatba ültetése is. Az eucharisztikus világkongresszus budapesti megrendezése után Imrédy a debreceni gazdaggyűlésen mondott politikai programbeszédében a jobboldali cselekvő politika Gömbös óta elért és tovább folytatandó célkitűzéseit hirdette meg, a nemzeti élet válságos periódusában az egységes keresztény nemzeti társadalom megnyugvásáról, reményteli jövőképről beszélt.⁴

Milotay e sietséget így magyarázata: „A keresztény magyar értelmiség job-bik részében azért nyugtalan, mert látja, hogy egy új világháború árnyékában, mögöttünk az agrárproletariátus elégedetlensége kísért, egy proletarizált ifjú-sággal, és ugyanitt kísért a nemzetközi szocializmus minden veszélye, s ugyan-akkor a zsidó kapitalizmus önzése és túlhatalma, amely ellenhatásra és ellentál-lásra kész minden kísérlettel szemben, amely a nemzeti megújulás, a keresztény igazságosság érdekeit próbálja vele szemben érvényesíteni.”⁵

A későbbiekben, az év vége felé pedig így fogalmazott: „Az idő rohan s Magyarország itt, a körülöttünk feszülő világhatalmi küzdelmekben, mai belső gazdasági, társadalmi szervezetében vagy szervezetlenségében helyét többé meg nem állhatja. [...] Egy lassú, evolúciós megoldás segíthetett volna a világháborút meg-elöző évtizedekben, most minden ilyen kísérletet, mielőtt megvalósuláshoz jutna, túlszárnyalják az egymásra torló, változást parancsoló események, s a belső szük-séglet növekvő nyugtalansága. [...] A tízmilliós magyarságnak minden erejét össze kell szednie és egy új népi politika szolgálatába kell állítania.”⁶

3 Milotay István. (1938): Fajvédők és mellékfajvédők. Új Magyarország, 1938. július 28.

4 Vitéz Imrédy Béla miniszterelnök vasárnap Debrecenben ötvenezer ember előtt hirdette meg a jobboldali cselekvő politika nagy célkitűzéseit. Új Magyarország, 1938. június 28.

5 Milotay István (1938): Húsz év után. Új Magyarország, 1938. február 13.

6 Milotay István (1938): Rohanó idők, rohanó gondok. Új Magyarország, 1938. december 11.

Imrédyre kormányzása kezdetétől a radikális fajvédő politika híveként tekintünk, aki a korszerű szociálpolitikát keresztény-korporatív társadalompolitikával, jobbító igazgatási elveit autokrata kormányzással kívánta ötvözni. A kormányfő reformterveinek felgyorsítására a kielii látogatás, és Imrédynek a német nemzeti ébredésről és egységről szerzett újabb személyes tapasztalatai, valamint Hitlernek a közeljövőben a cseh kérdés megoldására vonatkozó katonai terveiről szerzett értesülések is hatással voltak.⁷

Imrédy politikai programjának „sebességváltásához” hozzájárultak angliai jó kapcsolataiból származó információi is, a brit politikának a kelet-európai térséggel kapcsolatos lemondó tervei. Hozzáállásukat jól tükrözi, hogy a német befolyás visszaszorítására már 1938 májusában nem szándékoztak sem gazdasági, sem politikai támogatást nyújtani Magyarországnak, a játszmát ugyanis már lefutottnak vélték.⁸ Imrédyt értesülései segítették abban, hogy elkötelezze magát a német–olasz orientáció erőteljesebb folytatása mellett, amely a győri beszéddel elindult folyamatba illeszkedett. Szakszerű kormányzati politikával és nemzetvezetéssel „forradalmat”, nemzeti újjászületést, huszadik századi magyar csoda véghezvitelét ígérte. Új magyar nacionalizmust összhangban a keresztény jobboldali politika minden munkásának társadalmi, nemzeti egységével. *„A kormánynak éreznie kell, hogy ezt az összhangot, ezt az újjászületést csak új erőkkel, új elhatározásokkal teremtheti meg. Egy új nemzeti életrendszer vastörvényeit, ha másképp nem megy, vaskorlátait kell munkába állítani, hogy azok védelme, ha pedig kell, azok kényszere alatt új magyarság, új nemzeti lélek és ugyanilyen nemzeti érzés születhessen.”*⁹

7 A magyar küldöttség a bledi egyezmény eredményével ment Kielbe, ami a kisan-tanttal szembeni eredményes magyar külpolitikát és katonai egyenjogúságot, valamint a német külpolitikától való magyar mozgástér megőrzését hivatott kifejezni. Kielben a magyar kormány sikeresen kihátrált a Hitler által Csehszlovákia ellen tervezett támadásban való magyar részvételből.

8 „Vannak más országok, ahol a brit érdekek feltétlenül sokkal fontosabbak, [...] elsősorban Görögország, s talán Románia is. Éppen ezért ne engedjük magunkat rábeszélni arra, hogy pénzünket és energiáinkat olyan országok megmentésére fecséröljük, mint Magyarország, ahol a játszma már eldőlt.” Sir Orme Sargent külügyi államtitkárhelyettes feljegyzése 1938. május 28. In: Juhász Gyula szerk. (1987): Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. Budapest. Kossuth. 42–51. old.

9 Milotay István (1938): Szemben a múlttal. Új Magyarság, 1938. október 19.

Az európai haladó koreszmét a nemzeti jobboldali irányzatok társadalmi, szociális reformprogramjai képviselték.¹⁰ Az olasz fasiszta és német nemzeti-szocialista rendszerek sikerei egyre népszerűbbekké váltak a komoly társadalmi reformokat nélkülöző és a valós társadalmi egyenlőtlenségtől sújtott európai országok többségében. Mindkét rendszer a liberális-demokratikus viszonyokból alakult ki, és kezdetben valódi társadalmi konszenzust, a társadalmak nagy tömegeinek egységes akarátát fejezte ki.

A harmadik utat kereső jobboldali értelmiségiek és politikusok számára (köztük Milotayval, aki már régóta képviselte a harmadik Magyarország eszméjét) az olasz és német példához közeli nemzeti és szociális megoldás, a szabadversenyes kapitalizmus és az sztálini szocializmus közötti harmadik lehetséges fejlődési útként rajzolódott ki. *„Az a forradalom, amelyről ez a múlt beszél, az a megújulás, amelyről annyira retteg, az elhasznált, elkorhadt személyi és párt erők helyett, amelyek semmi nemzeti tömegérdeket, semmi életösztönt és akaratot nem képviselnek, olyan rendszert, olyan kormányt és miniszterelnököt akar, aki az új erőkre támaszkodik, azokban keresi a segítséget. Igenis, azokban, akik elégedetlenek, akik új világot akarnak, igenis mindazokban a 'szélsőségekben', amelyeket a maradiság pokolra kíván, mert az ő emésztését zavarják, s akiktől annál jobban fél, minél több felelősségérzettel, minél több erkölcsi bátorsággal, minél több lelki és szellemi arravalósággal képviselnek mélyen élő népi és nemzeti igazságokat.”*¹¹

A miniszterelnök a háborúra, hadigazdálkodásra való felkészülés jegyében elkerülhetetlennek vélte a központi államszervezet, az állami centralizáció megerősítését. Az állam beavatkozását a gazdaság működésébe szükségzerűnek és korszerű követelménynek tartotta. Etatista törekvések, tervgazdálkodási tendenciák nemcsak az autoriter államokra voltak jellemzők a korszakban. Többé-kevésbé ezekkel a módszerekkel élt majdnem egész Európa, vagy éppen az USA. A német csoda utánzásra sarkalta a tősgyökeres liberális Nagy-Britanniát is.

Milotay idézi Eden volt angol külügyminiszter beszédét: *„Nem titkoljuk, hogy azok a nemzetek, amelyeknek belső gazdasági rendszere másként van megszervezve, mint a mienk, megelőznek minket a fegyverkezési versenyben is. Előnyüket meg is tartják mindaddig, amíg ők ragaszkodnak jelenlegi rendszerükhöz, mi pedig a mienkhez. Ha nem teszünk az övékéhez hasonló erőfeszítéseket, és nem érünk el hasonló eredményeket, tekintélyünk állandóan hanyatlani fog. Egész nemzet-*

10 Hámori Péter: Produktív szociálpolitika a visszacsatolt északi és keleti területen. Paradigmaváltás a magyar szociálpolitikában 1938–1940. Magyar Szemle. 2006/1–2. szám 42–58. old.

11 Milotay István (1938): Szemben a múlttal. Új Magyarország, 1938. október 19.

gazdaságunk átszervezésre szorul, s ahhoz, hogy erőfeszítésünk sikerrel járjon, azt a legszélesebb nemzeti alapokra kell fektetni.”¹²

Az angol kormánypolitika szócsövét, a Timest idézve pedig: *„Anglia, akár tetszik ez neki, akár nem, kénytelen mindebből a tanulságokat levonni, s a maga hagyományos módszereit és gazdasági szervezeteit az új idők követelményei szerint átalakítani, ha a tekintélyi államokkal ezen a téren is sikeres versenyt akar folytatni.*”¹³ A nyugat-európai államok számára is szükségessé vált a kapitalista, individualista tőke korlátozása, a gazdálkodás központi irányításának erősítésével a nemzetgazdaság és társadalom harmonikus működésének biztosítása.

A háború közeli kilátása katalizálóan hatott a reformokkal támogatott nemzeti erőkoncentráció kormányzati szándékára. A nemzeti egység megvalósítása érdekében célkitűzéssé vált a teljes foglalkoztatás, a munkaállam megteremtése, a minél szélesebb körű társadalombiztosítási rendszer életbe léptetése. *„A világ új szelleme, a nemzeti társadalmak új életösztöne, a jogokban való álegyenlőség helyett a kötelességekben való tényleges egyenlőséget hirdeti. Ami más szóval a szociális igazságot jelenti. A sok ál- és részletszabadság helyett pedig ugyanaz a szellem a fegyelmet és szervezettséget, az egyéni és osztályérdeknek a nemzet igazi érdekei alá rendelését követeli az igazi belső és külső szabadság biztosítására.*”¹⁴

Imrédy és a kormánypárti reformjobboldal a korszerű szociális állam megteremtését a modern nemzetállamiság velejárójának tekintette, ami az állam növekvő társadalompolitikai aktivitását jelentette a hivatásrendi alapú keresztény nemzeti munkarend és társadalom létrehozása érdekében. A kormány kilátásba helyezte új szakmai kamarák felállítását. A meglévő keresztény szakmai érdekképviseleti tömörülésekkel való kapcsolatára – a Katolikus Agrárfújósági Legényegyletek Országos Testülete (KALOT), az Egyházközségi Munkásszakosztályok (EMSZO) – pedig egymás kölcsönös támogatása volt jellemző.¹⁵ Ahogy a jobboldali diákszervezetekkel, valamint az akkoriban alakult Fial Magyarorság mozgalommal is, akik az új nemzedék falukutató, népi szellemi irányzatát képviselték.

12 Milotay István (1938): Rendszerváltás. Új Magyarország, 1938. október 23.

13 Uo.

14 Milotay István (1938): Tekintély és szabadság. Új Magyarország, 1938. október 28.

15 1938. október közepén Imrédy politikája mellett a Szent Imre Kollégium más diákegyesületekkel és szervezetekkel, valamint a Fial Magyarorság cserkészzei (Teleki Pál tudtával és pártfogásával) szimpátiatüntetést tartottak a parlamentnél. A Fial Magyarorság a cserkészmozgalom egy hajtása volt. Teleki Pál őket és a cserkész ifjúságot a magyar jövő és élet irányítóinak tekintette. Lásd Ablonczy Balázs (2005): Teleki Pál. Budapest. 283–320. old.

A jóléti kiadások hosszútávú és egyre szélesebb rétegekre vonatkoztatott gyakorlati szociálpolitikával párosultak, és az egész kormányzati időszakra arányosan eloszolva voltak jellemzőek.¹⁶ A kormány a társadalombiztosítás kiterjesztésének költségeit a gazdasági és pénzügyi tőke szociálpolitikai célú megterhelésével, többféle adóformával, és progresszív adóztatással kívánta biztosítani.

Első intézkedési között államivá tette a szesz-egyedárusítás monopóliumát. Kiterjesztette a társadalombiztosítást közel a teljes ipari munkásságra, a mezőgazdasági népességet munkanélküli és betegbiztosításban, öregségi nyugdíjban részesítette, kiterjesztette a minimálbért, közalkalmazotti illetményemelést, családi pótlékot, gyereke nevelési járulékot foganatosított.

A meglévő országos, főleg értelmiségiekkel foglalkozó munkaközvetítő szolgálat fokozott szervezésébe fogott, kiterjesztette a fizetési szabadságot, intézkedés történt egyes fizetési osztályok korpótlékáról, és bevezette a napi nyolcórás munkaidőt.

Az országos árkormánybiztosság révén tiltott volt a lakbéremelés, maximalizálták a fogyasztói árakat (a cukor árát 20%-kal, a petróleum árát 16%-kal csökkentették).

Új rendeletek születtek a gazdaadósságok rendezésére. A kormány szociális állam képe a keresztény szociálpolitikára, a nemzeti gondolatra és társadalmi szolidaritásra, a szocialista és a nacionalista egység céljának megteremtésére épült. A szociálpolitikának a család és nemzet védelmét kellett ellátnia. A meglévő érdekképviselői kamarákon kívül a kormány támogatta a különböző agrárkollektívák, földszövetkezetek megalakulását és tevékenységét is.

Ezzel párhuzamosan Imrédy a felgyorsult politika, a világszerte folyó háborús fegyverkezés és fokozódó háborús veszély miatt a parlament lassú egyeztetési törvényalkotásával szemben a kormány szerepének primátusát, a rendeleti kormányzás módszerének gyakorlatba ültetését kezdeményezte.¹⁷ Ez nemcsak a kormány és ellenzéke, de a kormánypárton belül meglévő frakciók közötti ellentétet is kiélezte. Az első kísérlet megghiúsulása után a kormány az újabb ellenzéki támadásokra válaszul a házszabály reformját, a törvényhozás munkájának, tárgyalási ütemének felgyorsítását kezdeményezte, amivel a bizottsági munka súlyát igyekezett megnövelni. Ami Imrédynek nem, később Teleki Pál

16 Cora Zoltán (2015): Kovrig Béla és a produktív szociálpolitika Magyarországon. In: Így kutattunk mi! Tanulmánykötet III. Budapest. Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal. 59–68. old.

17 Október elején minisztertanácsi értekezleten jelentette be a rendeleti kormányzás szükségességét. Sipos Péter szerk. (1999): Imrédy Béla a vádlottak padján. Budapest. Osiris. 20. old.

miniszterelnöknek sikerült. Fél évvel Imrédy lemondása után az országgyűlés már elfogadta az új házszabályt, amelynek során korlátozták az interpellációs jogot, a törvények részletes vitáját pedig a bizottságok hatáskörébe utalták.¹⁸ Teleki Pál, mint az Imrédy-kormány kultuszminisztere, többször is egyértelműen kiállt Imrédy reformpolitikája mellett, hegyaljai választókerületében is, amikor a kormány programját méltatta.¹⁹

Imrédy kormányzási módszerével kapcsolatos politikai ellentéteket Milotay az alkotmányos rendszerváltás kérdéseként írta le: *„A népek, nemzetek, államok nem jókedvükből változtatnak életrendszerükön. [...] Ha életképesség, életösztön van bennük, eljön az idő, akár akarják, akár nem, át kell szervezniük magukat a korok forgásában felmerülő új követelmények szerint. [...] A mi nagy kérdésünk, a mi nagy nemzeti gondunk is végeredményben abban van fölvetve, azon dől el: megtaláljuk-e az evolúciós áthidalást a tegnaptól a mába, illetve a mából a holnapba? Lehetőséges-e még a kettőt, a múltat és a jelent összhangba hozni? A magyar liberális politikai, kormányzati és gazdasági rendszert meg lehet-e úgy reformálni, hogy eleget tudjunk tenni az új idők versenyfeltételeinek, hogy megmaradjon belőle mindaz, ami nélkülözhetetlen, de mindaz újjal cseréltessek ki, ami hasznavehetetlennek bizonyult. Az Imrédy-kormány, akárhogyan forgatjuk is, ez előtt a nagy kérdőjel előtt áll, e között a kettős malomkő között morzsolódik.”*²⁰

A kérdés belpolitikai válságot idézett elő, amit a Felvidék ünnepélyes visszatérése sem oldott fel. Bár az etnikailag igazságos területi döntés megszületését az ellenzék is osztatlanul ünnepelte, abban a lelkesedésben ugyanakkor már kevésbé osztoztak, hogy az országnak mindezt Németországtól kellett elfogadnia. Anglia és Franciaország szerepéről ezt írta Milotay mások helyett is: *„Láttuk, hogy segítettek ezek a nagyhatalmak Ausztrián és Beneséken, pedig az előbbi csakugyan folyton feljűk pislogott, minden bizalmát beljűk helyezte, Prága viszont húsz éven át az ő legkeletibb előörsűk volt minden közép-európai megmozdulással szemben. Miután mi ilyen érdemekre se hivatkozhatunk, nyilvánvaló, hogy még inkább veszni hagyánának, nyakunkban egy németellenes politika minden kockázatával, mint ahogy veszni hagytak 1918-ban és Trianon után húsz éven át könnyörtelenül.”*²¹

A Németországgal kapcsolatos ellenzéki bizalmatlanságra akkor még joggal teszi föl kérdését: *„Tehát tegyűk fel komolyan a kérdést, hol, mivel vétett hát*

18 Az 1939-es országgyűlési választások utáni új parlament szavazta meg a jogszabályt.

19 Ablonczy (2005) 375. old.

20 Milotay István (1938): Új Magyarország, 1938. október 23.

21 Milotay István (1939): 1526–1867–1939. Új Magyarország, 1939. január 15.

Németország Magyarország függetlensége vagy érdekei ellen? [...] A magyar Felvidéket a német–cseh konfliktus nélkül, Németország fellépése nélkül vajon mikor kaptuk volna vissza, ha egyáltalán visszakaptuk volna?”²² Majd tisztázni próbálta a további fenntartásokat: „No de, ha eddig nem is tett Németország semmit a mi érdekeink ellen, nyilvánvaló, hogy készül ilyenekre, hogy a jövőben tenni fog ilyeneket – mondják. [...] Németország csakugyan nem fog megállni félúton a maga számításában. A gazdasági terjeszkedés s a politikai hegemonia nagy érdekei egyformán keletre tolják.”²³

Magyarország jelen helyzetét Milotay is nagy, sorsdöntő történelmi időszakként látta, és az önös nemzeti érdekek szem előtt tartását javasolta: „Magyarország most ugyanazon válaszúton, ugyanazon nagy kérdés előtt áll, mint 1625-ben a mohácsi vész után, vagy 1867-ben a kiegyezés előtt. [...] Most is az a kérdés, hogy a tessék-lássék barátság alapján, a függetlenség jelszavai alatt passzív ellenállásba kezdünk-e a harmadik birodalommal szemben, vagy szövetségeseket keresve nyílt ellenségeskedésbe kezdünk-e vele szemben. Vagy pedig őszintén, a baráti érdekek alapján megalkuszunk vele s ebben az alkuban biztosítjuk a magunk számára a lehető legtöbb előnyt, gazdasági, politikai és katonai téren egyaránt.” – szögezte le ugyanazon cikkében.²⁴

Az ország területi megnagyobbodása apropóján, és saját helyzetének megerősítésére Imrédy átalakította kormányát. Az új kormánytagok az erőteljesebb reformpolitika és Imrédy mellett elkötelezett politikusok voltak: Teleki Mihály, Tasnádi Nagy András, Kunder Antal, vagy a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere, Jaross Andor.

Mivel Imrédy ezután sem mondott le a házszabály szigorításának tervéről, válaszként több mint 60 képviselő lépett ki a kormánypártból, köztük régi Gömbös hívek is (Sztranyavszky Sándor, Mikecz Ödön, Bornemissza Péter). A politikai élet a parlamenten belül és kívül egyaránt forrongott. A kormány mellett több napon keresztül szimpátiatüntetések zajlottak.

Imrédy a kormánypárti frakció számbeli megfogyatkozását a felvidéki képviselők parlamentbe való behívásával támogatta volna meg. Ennek napirendi megszavazása előtt azonban a pillanatnyi szavazattöbbséggel rendelkező ellenzék leszavazta a házban a kormányfőt. „Kiderült, hogy alapján véve a Felvidék visszaszerzésének nagy öröme, diadalmámora se tudta elmosni, betemetni, még napokra, órákra se, a belső meghasonlásnak, a szétszakadásnak ezeket a lelki lövészárkait és lelki drótsövényeit. Különben megtörténhetett volna, hogy vita és

22 Uo.

23 Uo.

24 Uo.

szavazás indulhasson meg akörül a kérdés körül, vajon nem ildomosabb-e bevárni a felvidéki képviselők megjelenését, mielőtt a kormány iránti bizalomról döntenek? Hogy még ezt a kérdést is a taktikai, párhatalmi számításoknak áldozták fel, ezt a szörnyű eltévelyedést csak a magasabb, tisztultabb érzéknek, a megrontatlan nemzeti ösztönnek teljes hiánya magyarázhatja meg. Megtörténhetett volna Franciaországban Elzász visszaszerzésének történelmi ünnepén, hogy akadjanak pártvezérek, akik ilyen sakkhúzásokkal merjék elodázni húsz keserves esztendő után, az elszakított testvérekkel való találkozást?”²⁵

Horthy Miklós Teleki Pál határozott kérésére és javaslatára – a nyilasok újult fellépése és egy forradalmi helyzet elkerülése érdekében, valamint az ellenzéki politikai pártok széthúzása és kellő társadalmi támogatása híján – Imrédy újbóli kormányalakítása mellett döntött. *„Nyilvánvaló, a vak is látja már ezt, csak ők nem akarják belátni, hogy minden közbeiktatott, átmeneti, halogató jellegű, vagy éppen reakciós kísérlet után egy csak még jobboldalibb kormányzat jöhet.”* – állapította meg Milotay.²⁶ Imrédynek az ellenzék által kifogásolt tekintélyalapú, autokratikus kormányzási szándékára indoklásként a következőket írta: *„A tekintély gyökere és jogcíme nem lehet a pusztá kormányhatalom birtoka, csak olyan hatalom tarthat rá igényt erre az általános tekintélyre, fegyelemre és nemzeti áldozatkészségre, amely kész a nemzeti élet nagy, sürgető problémáit merész kézzel, bátor elhatározással, következetes szívóssággal megoldani.”²⁷*

Imrédy a disszidensek távozását a kormánypárt egységes és erőteljes jobboldalivá alakításának lehetőségeként értékelte, és a későbbiekben sem fogadta vissza a korábban kilépett politikusokat. Helyettük a felvidéki képviselőkkel erősítette a NEP-et. A téli időszakra felállt második Imrédy-kormányral pedig ismét feszes kormányzati tempó következett, amikor a kabinet három fontos törvényjavaslatot terjesztett a képviselőház elé. Ezekből már csak a Teleki-kormány alatt lett jogszabály.

A honvédelmi törvényjavaslattal Imrédy ismét azzal próbálkozott, amit korábban nem tudott keresztülvinni. A törvényjavaslat megteremtette a hadigazdálkodásra való átmenet előfeltételeit, amikor a kormány szabályozhatta a termelést, a kereskedelmi forgalmat, munkaidőt, munkabéreket. A kivételes körülmények bekövetkeztének eshetőségére való tekintettel a kormány bevezethette a kivételes hatalmat, a rendeleti kormányzást. A törvényt később, a

25 Milotay István (1938): Közélet álarcbán. Új Magyarország. 1938. november 27.

26 Milotay István (1938): Reménytelen reménykedők. Új Magyarország. 1938. november 25.

27 Milotay István (1938): Tekintély és szabadság. Új Magyarország. 1938. október 28.

Teleki-kormány alatt fogadták el, aminek alkalmazására a háború alatt lehetőség és szükség is volt.

A kormány az év végén új zsidótörvény-tervezetet is benyújtott. Az antiszemita diskurzus felerősödése a szélsőjobboldali pártok és a sajtó részéről, valamint a zsidókérdés „elrendezésének” kormányzati szándéka és gyakorlata nem függetleníthető a tágabb, nemzetközi környezettől, az ott végbement politikai változásoktól. A náci Németország hatása dinamizálta a zsidóellenes intézkedéseket Magyarországon, és általában Európában. Tagadhatatlan a közvetett német hatás és a német befolyáshoz való alkalmazkodás a magyarországi antiszemita törvénykezésben is, amihez a megszülető olaszországi antiszemita törvényekről nyert újabb értesülések is hozzájárultak. A kormány a zsidóság elleni törvényi diszkriminációval és a kormányzati őrségváltási gyakorlattal a magyarság védelmét, a (faj)védő szociálpolitikát, a keresztény magyar középréteget kívánta megerősíteni, a reformpolitika társadalmi nivellálási, modernizációs politikáját kívánta szolgálni. Imrédy a második zsidótörvénnyel közös jobboldali platformot is igyekezett teremteni a megfogyatkozott kormánypárt, a disszidensek és a kereszténypártok részére. A törvényjavaslatot már a Teleki-kormány alatt tárgyalták, majd fogadták el.

A döntéssorozat harmadik fontos elemeként a kormány a nemzetpolitika nagy adóssága terén, a földtulajdon aránytalansága kérdésében próbált előbbre jutni. A kishaszonbérlet céljára adandó földjuttatás javaslatának tervezete egymillió hold szétosztásáról rendelkezett.²⁸ A Teleki-kormány a későbbiekben egy halasztott és elnyújtott tárgyalássorozat után a föld mennyiségét másfélmillió holdra módosította, tízéves lejáratral. A törvény alkalmazását a háborúba való belépés miatt elhalasztották.

A kormány az új sajtótörvénnyel sem csillapította a kedélyeket.²⁹ A jogszabály szerint a fennálló időszaki kiadványoknak további működésükhöz megújított miniszterelnöki engedélyre volt szükség, amit Imrédy meglehetősen szigorúan alkalmazott. Szélsőjobboldali újságokat már kezdettől és folyamatosan tiltott be, például az újév elején a Hubay Kálmán képviselő által szerkesztett Magyarágot is. A lapfelfüggesztések több, kis példányszámú balol-

28 A törvényjavaslat egymillió hold földet szándékozott kishaszonbérletek kialakítására fordítani. A 300–500 hold fölötti földbirtokoknál a föld nagyságával egyenes arányban lehetett kishaszonbérletek céljára földet igénybe venni.

29 Az 1938. XVIII. törvényt még a Darányi-kormány fogadtatta el. Lásd: Ezer év törvényei. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93800018.TV>

dali-liberális sajtóterméket is érintettek.³⁰ Új lapok indítása – ahogy eddig is – szintén miniszterelnöki engedélyhez volt kötve. Így jelenhetett meg először 1938. augusztus 25-én a Magyar Nemzet, amely kezdetben Imrédy iránt volt lojális.³¹ Mindemellett a belügyminisztérium lapbetiltása joga is érintetlen maradt. A sajtókamara élére Kolozsváry-Borcsa Mihály került. A média ügye és kérdései a közélet folyamatosan vitatott témái közé tartoztak. A képviselőház ülésein többször szóba került egyes sajtóorgánumok politikai ügyekkel kapcsolatos megnyilvánulási módja, mikéntje.

3. Imrédy bukása

Az osztályrendelési reformok után az újévben újabb közéleti vihart kavart az osztályrendelési mozgalomnak szánt Magyar Élet Mozgalom (MÉM) elindulása, ami a kormány politikáját és a meggyengült kormánypártot hivatott támogatni. A legfelső irányítás a kormányfő, Rátz Jenő és Jaross Andor kezében összpontosult. A mozgalom a szegedi gondolaton alapult, ennek jegyében hirdették a nemzeti egységet, földreformot, fajvédelmet, „ösi magyar földön új magyar életet”, a modern, gazdaságilag és katonailag is nagyobb teljesítményekre képes Magyarország létrejöttét.³²

Az újévben zászlót bontó MÉM hatására ismét fellángoltak az Imrédy elleni támadások. Újra megindultak az ellenzéki szervezkedések, a kulmináció ismét parlamenti támadásokban realizálódott. A disszidensek által is hitelesített okok Imrédy radikális reformtervezetei, agresszív kormányzási stílusa és módszerei, az ország függetlenségét kockáztató politikája voltak, amelyek már túllépték a Gömbös által kijelölt határokat is. A parlamenti támadást a disszidensek részéről Sztranyavszky Sándor vezette. Indoka a szentesi főispán kijelentése volt, amelyben a főispán „egyéni ambíciók feltüzelésével megkísérelt kormánybuktató törekvéseknek” nevezte a kormánypártból kilépők lépéseit, akik „mögött a liberális demokráciának nevezett és a nemzetközi szabadkőművesség és zsidók által mozgatott erők lapulnak.” Sztranyavszky felszólalásában tiltakozott azon

30 A kormány megvonta az Új Magyarországot, a Pesti Futár és a 8. Órai Újság engedélyét, valamint a Szocializmus és több, szakszervezeti vonalon működő lapét is. In: Sipos (1970) 61. old.

31 Sipos (1970) 73. old.

32 Az első bécsi döntés után Imrédy felesége, Nelky Irén és a miniszterelnök társadalompolitikai tanácsadója, Kovrig Béla által kormányzati támogatással elindított Magyar a Magyarért Mozgalom, mely eredetileg a Felvidék megsegítésére és vissza-integrálására jött létre, népszerűbb és sikeresebb lett.

jelzők ellen, amelyekkel őket illették. Ezekhez hasonlóakat ugyan már mások mondtak rájuk korábban, újbóli elhangzásuk azonban segítette a disszidensekkel kibővült ellenzéket, hogy újból összekovácsolódva megkíséreljék leszavazni a kormányt a parlamentben.³³

A kísérlet azonban nem járt sikerrel. *„Ma az a helyzet, hogy mindaz, amiért a keresztény fajvédő ellenzéki irányzat a kormányzaton belül és azon kívül húsz éven át küzdött, mint kormányprogram érvényesülhet.”* – szölt a magyarázat Milotay részéről.³⁴ Másképpen szólva: az új Magyarország program ismét lehetőséget kapott, hogy az ez idáig hatalmon lévő régi Magyarország feudális nagybirtokosainak és a kapitalista zsidóságnak koalíciójával szemben, megnyilvánulhasson.

Az ellenzék részéről megfogalmazott kormányfői diktatúrára való törekvés, a szélsőséges reformok és a Németország iránt való túlzott elköteleződés után a kormányfő származását firtató kérdések kerültek napirendre, ami rövid időn belül elhozta a megnyugtató megoldást. Imrédy egyik dédszüljének részben zsidó származása megfelelő ürügyet jelentett a lemondásra való felszólítására.

„Egy pillanatra se lehet elfelejteni, hogy abban a hajszában, ami Imrédy Béla politikai életére és munkájára tört, nem az Imrédy állítólagos zsidó őse volt a baj, nem ez volt a cél, hiszen az üldözök maguk nem nagyon válogatósak az ösökben, se az egyik, se a másik oldalról. Mindez csak ürügy volt. A cél: elbuktatni azt, aki reformokat, aki változást akar. Elbuktatni, ahogy lehet, de elbuktatni mindenképpen. [...] Meg kellett bosszulni őt azért, hogy forradalomra mert vállalkozni és figyelmeztetni kellett az utána következőt, hogy ő is így jár, ha ugyanerre az útra lép. Hiszen így járt Gömbös is, Darányi is, és íme, Imrédy Béla is.” – fogalmazott keserűen Milotay.³⁵

33 Az ellenzék szervezkedéséről: Milotay (1939): Egy szabadság-lakomához. Új Magyarország, 1939. január 12.

34 Milotay István (1939): Ellenzék a kormányon. Új Magyarország, 1939. február 5.

35 Milotay István (1939): A hajszá után. Új Magyarország, 1939. február 19.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Milotay István írásai

- Milotay István (1938):** Húsz év után. Új Magyarország, 1938. február 13.
- Milotay István (1938):** A hajnali órák. Új Magyarország, 1938. június 14.
- Milotay István (1938):** Fajvédők és mellékfajvédők. Új Magyarország, 1938. július 28.
- Milotay István (1938):** Szemben a múlttal. Új Magyarország, 1938. október 19.
- Milotay István (1938):** Rendszerváltás. Új Magyarország, 1938. október 23.
- Milotay István (1938):** Tekintély és szabadság. Új Magyarország, 1938. október 28.
- Milotay István (1938):** Reménytelen reménykedők. Új Magyarország, 1938. november 25.
- Milotay István (1938):** Közélet álarcban. Új Magyarország, 1938. november 27.
- Milotay István. (1938):** Rohanó idők, rohanó gondok. Új Magyarország, 1938. dec. 11.
- Milotay István (1939):** Egy szabadság-lakomához. Új Magyarország, 1939. január 12.
- Milotay István (1939):** 1526–1867–1939. Új Magyarország, 1939. január 15.
- Milotay István (1939):** Ellenzék a kormányon. Új Magyarország, 1939. február 5.
- Milotay István (1939):** A hajsza után. Új Magyarország, 1939. február 19.

Feldolgozások

- Abonczy Balázs (2005):** Teleki Pál. Osiris. Budapest.
- Cora Zoltán (2015):** Kovrig Béla és a produktív szociálpolitika Magyarországon. In: Így kutattunk mi! Tanulmánykötet III. Budapest. Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal. 59–68. old.
- Hámori Péter (2006):** Produktív szociálpolitika a visszacsatolt északi és keleti területen. Paradigmaváltás a magyar szociálpolitikában 1938–1940. Magyar Szemle. 2006/1–2. 42–58. old.
- Juhász Gyula szerk. (1987):** Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. Budapest. Kossuth. 42–51. old.
- Sipos Péter (1970):** Imrédy Béla és a Magyar Megújulás Pártja. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Sipos Péter szerk. (1999):** Imrédy Béla a vádlottak padján. Budapest. Osiris.

Internetes források

- Ezer év törvényei – Hatályos jogszabályok. In: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei>